

Bir Kaçırılış Hikayesinin Sonu

Pergeli Yorgun Herakles

Tarkan KAHYA
AKMED

Fotoğraflar
Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi

Antik çağın kahramanını esaretten kurtaran modern kahramanlara...

Gazeteci yazar Özgen Acar, 1990 yılında Metropolitan Sanat Müzesi'nde gördüğü belden aşağısı olmayan bir heykel parçasının Anadolu kökenli olduğunu arkeologlara özgü bir sentetik sezgiyle anlamıştı. Görsel hafızası da onu yanıltmıyordu; Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nden New York'a sergilenmesi amacıyla getirilen bu parça, binlerce kilometre uzaktaki Antalya Müzesi'nde bulunan bir heykelin üst kısmıydı.

Acar, keşfini vakit kaybetmeden Amerikan sanat dergisi Connoisseur'ın Kasım ayı sayısında yayınladığı bir makale ile ilan etti. Yorgun Herakles'in parçaları ilk defa o makalede kâğıt üzerinde de olsa birbirine kavuşmuştu. Şimdilerde 'görmezden gelinen' bu önemli keşfin akabinde Türk Hükümeti Yorgun Herakles'in sahibi olduğunu beyan etti. Parçaların gerçek anlamda birleşebilmesi için neredeyse otuz yıl geçmesi gerekecekti.

Boston Müzesi, Herakles'in üst kısmını 1981 senesinde Wall Street milyonerlerinden New Yorklu koleksiyoncu Leon Levy ve karısı Shelby White ile birlikte Muhammet Yeganeh adlı Frankfurtlu bir satıcıdan almışlardı. Yeganehe göre parça -sözüm ona- annesinin koleksiyonuna 1950'li yıllarda Almanyada satın alma yoluyla girmişti! Dolar milyoneri Levy'nin ölümünden sonra Boston Müzesi'nin Herakles üzerindeki hissesi % 50 oldu.

O günlerde kaçakçıların ağzının suyunun akmasına sebep olacak gazete haberleri, heykelle 1,5 milyon Amerikan doları fiyat biçilmesine neden oldu. Yani Herakles bir kültür varlığından pahası yüksek bir mal haline dönüştürülmüştü.

Connoisseur'daki Özgen Acar'ın makalesini okuyan Boston Müzesi'nin efsanevi klasik sanatlar kuratörü Cornelius C. Vermuele III, müzesindeki bu parçanın Yunanlı heykelt-

Fotoğraf: Boston Üniversitesi Arşivi

Bryn Mawr'ın Klasik ve Yakın Doğu profesörlerinden Brunilde S. Ridgway Türk hükümetinin ricasıyla bu teste gözlemci olarak katıldı; iki parçadan alınan alçı kopyalar kırığı kırığına birbirine uymuştu! 19 yıl sonra bile Ridgway, Vermuele'nin o an 'hiçbir şey söyleyemediğini' anımsıyordu. Heykelin Türkiye'ye ait olduğu aşikârdı. Buna rağmen iade edilmedi.

raş Sikyonlu Lysippos'un MÖ 4. yüzyıl bronz orjinalinin yüzden fazla olan Roma kopyasından biri olduğunu ve nereden geldiğine karar vermenin zor olduğunu belirtiyordu. Boston Globe'a verdiği demecinde de şöyle diyordu; "Yorgun Herakles, Portekiz'den Mezopotamya'ya, İngiltere'den Rehn Nehri'ne, Güney Rusya'dan Yukarı Mısır'a kadar bir bölgede ortaya çıktı"... İrandan İrlanda'ya 'Bizde Yorgun Herakles var' diyen 50 mektup gönderir misiniz? 'Geri kalanı sizde mi?' der misiniz?..."

Bu rahatlıkla olsa gerek Herakles'i Boston'dan New York'a sergiye gönderip *Glories of the Past: Ancient Art from the Shelby White and Leon Levy Collection, presented in 1990-1991 at Metropolitan Museum of Art in New York* adlı bir katalogta yayınlamışlardı. İnsan merak ediyor! Acaba bu Levy ve White çiftinin ABD'deki diğer müzelere mavi boncuk gibi dağıttıkları eserlerin kaçısı Anadolu'lu?

Herakles'in Antalya Müzesinde sergilenen alt kısmı, Antalya'nın 18 kilometre doğusun-

daki Perge antik kentinde, güney hamamında Klaudios Peison adlı galeride yürütülen bilimsel kazılarda 1980 senesinde bulunmuştu. 8 parça halinde bulunan Herakles'in alt kısmının geldiği bu yer bir düzine heykelin ele geçtiği bir moloz tabakasıydı. Heykelin üstü de çok büyük olasılıkla aynı yerden, kaçak kazıcılarca çıkarılmıştı.

Gövde parçaları birbirinden yıllarca ayrı düşen Herakles'e arkeoloji sevdalıların ilgisi hiç eksilmedi. Gönüllerimizi fethetmesinin bir sebebi de belki güçlü bir tanrı imajından daha ziyade ölümlü bir kahramanı resimliyor oluşuydu. Elbette yorgunluğunun sebebi Nemea aslanını öldürmek gibi kendisine verilen ağır görevlerdi.

Son yıllardaki araştırmalarıyla Metropolitan Müzesi'nden bazı eserlerin İtalya'ya dönüşünü sağlayan Virginia Üniversitesi profesörlerinden Malcom Bell, bir röportajında Boston Müzesi gibi ciddi bir kuruluşun Yorgun Herakles'in alt kısmının bulunduğu yeri uzun süredir biliyor olmasına şaşırıldığını ifade ediyordu. Antalya Müzesi'ni ziyaret eden Amerikalı turistler bile heykelin iade edilmesi gerektiğini dile getirirken gönülsüz Boston Müzesi

yetkilileri heykelin üstünü vermemek için binbir dereden su getireceklerdi.

2008 yılında 83 yaşında ölmeden önce Vermeule, Boston Müzesi'nin kendi koleksiyonlarında yer alan bazı eserlerin kaçak kazılarla gelip gelmediğini bilmediğini itiraf etti. Bu nedenle de Müze, onun basına konuşmasını yasaklamıştı. Son yıllarında röportajlardan kaçtı. Hatta gazeteci Geoff Edgers, bir keresinde telefonda ulaşılmak istemediğinde '*yaşlı bir kadın taklidi*' yaptığını bile yazmıştı. Ama Vermeule'nin Herakles'in iki parçasının tek bir heykele ait olup olmadığının tespiti için önerdiği parçaların mulâjlarının alınması yöntemi Türkiye'nin işine yaracaktı. O aralar Prof. Dr. Halûk Abbasoğlu ve Prof. Dr. Jale İnan'ın bilimsel raporları ve diğer dökümanlar New York başkonsolosluğuna gönderilmişlerdi.

Alçı kopyalar ile yapılan ilk deneme heykelin oturduğu destek yüzünden başarılı olmamıştı. Ama 1992 yılının Eylül ayı bir Cuma günü Boston Müzesi'nde, müze müdürü Arthur Beale, Vermeule, avukat Scott Tross ve Prof. Dr. Jale İnan'ın katılımıyla Herakles heykeli üzerindeki ikinci bir bilimsel çalışma gerçekleştirildi. Bryn Mawr'ın Klasik ve Yakın Doğu profesörlerinden Brunilde S. Ridgway Türk hükümetinin ricasıyla bu teste gözlemci olarak katıldı; iki parçadan alınan alçı kopyalar kırığı kırığına birbirine uymuştu! 19 yıl sonra bile Ridgway, Vermeule'nin o an '*hiçbir şey söyleyemediğini*' anımsıyordu. Heykelin Türkiye'ye ait olduğu aşıkardı. Buna rağmen iade edilmedi.

1998 yılında Boston müze müdürü Malcom Rogers, hala heykelin '*yasal ve uygun biçimde*' koleksiyonlarına kazandırıldığını iddia ediyordu. Vermeule'ye göre heykel *İtalya Rönesansı'ndan sonra herhangi bir zamanda* kazıyla açığa çıkarılmıştı. Cümle zekice bir kurgunun özeti idi; çünkü Türk yasaları 1906 yılından sonra kaçırılan eserlerin peşine düşmek idi...

Rogers, 2006 senesinde dönemin Kültür Bakanı Attila Koç'a Leon Levy'nin ölümünden sonra Herakles üzerindeki tüm yasal hakların Boston Müzesi'ne ait olduğunu bildirdi. 2007 senesinde Türk yetkililerle birçok toplantı yapıldı ve 2010 senesinde Türk heyeti Boston'a gitti.

Fotoğraf: Boston Üniversitesi Arşivi

Nihayetinde Boston Müzesi mütevellî heyeti heykelin iadesini oyladı ve müze çözüm için Türkiye ile iletişime geçti. T.C. Kültür Bakanlığı ve Boston Müzesi arasında Yorgun Herakles'in iadesine yönelik bir memorandumun imzalanmasıyla süreç 22 Eylül 2011'de tamamlandı. Tarihi kararı Rogers şöyle açıklıyordu; “*Yorgun Herakles muhteşem bir sanat eseridir. Ve biz onun bir kez daha bir bütün haline getirilebileceği Türkiye'ye geri gitmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu önemli çözüm bizi memnun etti*”.

Herakles yurda, ait olduğu topraklara döndü. Dünyanın önemli heykel müzelerinden biri olan Antalya Müzesi'nde restore edildi. Kültür Bakanı Sayın Ertuğrul Günay'ın 9 Ekim 2011'de açılışını yaptığı bir törenle sergilenmeye başlandı. Böylece Yorgun Herakles'in vatan özlemi artık bitti. Peki ya anavatanından uzak yüzlencesinin özlemi?

Herakles T.C. Başbakanlık uçağıyla Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından 25 Eylül 2011 tarihinde yurda getirildi. Sayın Erdoğan'ın bu jestini nasıl okumalıyız?

Dünyanın ekonomik güç dengeleri değişiyor. Komşu ülke Yunanistan iflas etme noktasına gelmiş, A.B.D ve Avrupa ülkeleri ekonomik kriz pençesinde kıvranırken, başarılı Erdoğan hükümetiyle Türkiye, Ortadoğu ve dünyada söz sahibi olmaya başladı. Ve ülke kaçırılan eserlerini geri istemek için gereken kudreti artık kendinde hissediyor. Yorgun Herak-

les, Türkiye'nin diğer dünya müzelerindeki Anadolu kökenli eserlerin geri iadesi için başlattığı kampanyasında kazandığı son zaferdi. Üstelik Sayın Günay'ın emekleriyle 3 bin 500 yıllık bir Hitit sfenksinin dönüşünü henüz yeni kutlamışken... Yurtdışındaki 300 civarındaki eseri kısa süre içinde Türkiye'ye getirebilmek için yoğun çaba harcadıklarını söyleyen Sayın Günay, New York Times'a verdiği demecinde bunun ‘bir devrim’ olduğunu belirtmişti. Kazanılan bu ivmeyle bu tür devrimlerin sayısının artacağını tahmin etmek hiç zor değil...

Geri kazanılan eserler galiba Türkiye'nin duyulmaya başlanan yeni bir kültür politikasının ayak sesleri. Umarız bu ayak sesleri şu an tüm hızıyla devam eden kaçak kazaların kazma, kepçe ve dinamit seslerini bastırır. Çünkü tarihi talan edilen Anadolu'nun çığı yürek parçalıyor... ■

Herakles'in Antalya Müzesinde sergilenen alt kısmı, 1980 senesinde Perge antik kentinin güney hamamında, Klaudios Peison adlı galeride yürütülen bilimsel kazılar sırasında bulundu. 8 parça halinde bulunan Herakles'in alt kısmının geldiği bu yer bir düzine heykelin ele geçtiği bir moloz tabakasıydı. Heykelin üst kısmı da büyük olasılıkla aynı yerden, kaçak kazıcılarca çıkarılmıştı.

